

ETNOLOGUL VICTOR GAȚAC
la 75 de ani

După absolvirea Universității de Stat din Chișinău, Victor Gațac a trecut cu succes școala eminentilor filologi ruși Vladimir Cicerov, Dmitrii Muhalci, Piotr Bogatâriov, Vladimir Propp, Chiril Cistov, Victor Jirmunski, Boris Putilov. Dintre folcloriștii moldoveni V. Gațac primul a stabilit contact cu folcloriștii din România: Mihai Pop, Alexandru Amzulescu, Ovidiu Bârlea, Tatiana Gălușcă, Ion H. Ciubotaru, Dumitru Pop (Cluj); cu folcloriști din Bulgaria, din Ungaria; A fost nelipsit la congresele slaviștilor din Varșovia, Kiev, Sofia, Ohrida, Moscova ș.a.

A cercetat subiecte de cântece epice, în care s-au păstrat formule poetice timpurii. Pe baza creațiilor folclorice ale popoarelor din Siberia relevă motive, elemente de subiect, perpetuarea lor în timp (din fazele când fenomenul folcloric poate fi urmărit *in statu nascendi*), arătând importanța poeziei la cercetarea istorică și comparativă a eposului popular. În egală măsură a cercetat și creațiile poetice în proză. A stabilit că din complexul poveștilor ținutului Altai fac parte: miturile-povești, poveștile zoomorfe, poveștile fantastice, nuvelistice, poveștile cumulative, snoavele și anecdotile și le-a sistematizat în corespundere cu indicele internațional de motive [1]. Compartimentul mituri-povești conține narațiuni zoomorfe genetic legate de plâsmuirile mitologice despre păsări și animale. În temei, acestea sunt povestiri totemice cu final etiologic. Cele mai multe însă fac parte din repertoriul de subiecte universale.

Victor Gațac cercetează textologia „complexă” și poetica istorică a folclorului epic. Participă la cercetări de teren în câteva localități din zona de nord a Republicii Moldova. Aria cercetărilor de teren ale lui Victor Gațac este mult mai largă. El a efectuat culegeri de materiale folclorice în Rusia, a participat la cercetări de teren folclorice organizate de prof. V.I. Cicerov, a înregistrat creații populare în Bulgaria, România, Rusia, China ș.a. O mare cantitate de plâsmuiri autentice a cules în partea siberiană a Federației Ruse. A militat totdeauna cu insistență, neabătut în favoarea autenticității documentului folcloric, a considerat ca „sarcină principală” prezentarea adecvată a textelor pe baza mijloacelor grafice contemporane. Un model de editare științifică a creației poetice orale este volumul „Eposul eroic” apărut în seria „Creația populară moldovenească” în 16 volume. Dată fiind îmbogățirea experienței textologice, descoperirea multor surse noi, culegerea materialului la un nivel mai avansat, cu mijloace tehnice contemporane, a devenit posibilă sporirea gradului de autenticitate la reproducerea textelor. Victor Gațac a acordat o deosebită atenție redării textologice fidele a oralității creațiilor populare, inclusiv bogăția de morfeme și

fonetisme populare, ce a rămas deseori neglijată în trecut” [2, p. 57]. Consideră, pe bună dreptate, instructive în această privință seriile folclorice de prestigiu: „Monumente ale folclorului rusesc”, „Monumente ale folclorului popoarelor din Siberia și Extremul Orient”, „Eposul popoarelor U.R.S.S.” (ediții bilingve) ș.a. Metodele de cercetare de teren caută să le dezvolte prin înregistrări repetate la variate intervale de timp, fixarea repertoriului folcloric al cântărețului, povestitorului, înregistrarea aceluiași creații folclorice de la membri ai familiei. Un interes deosebit în acest sens prezintă cântecul haiducesc „Corbea și Ștefan-Vodă” (înregistrări inedite), prima versiune culeasă de la lăutarul Ioniță Zamfir Manea la începutul secolului XX, care conține 408 versuri, și a doua versiune înscrisă la 5 octombrie 1961 de la feciorul acestui lăutar, Alexandru Manea, care conține 265 versuri [3, p. 243-270]. Victor Gațac face o analiză sinoptică a două versiuni (înregistrări) ce aparțin maestrului (lăutarului) și calfei (elevului) pentru a releva cunoașterea epică, demonstrând ce a păstrat feciorul din acest cântec, auzit de la tatăl său.

Constanta timpului îndelungat în eposul popoarelor din Siberia constituie o permanentă imagine poetică de aspect hiperbolic, mai ales în subiectele arhaice. Într-o formă concisă cântărețul popular redă durata acțiunii în tablourile: trânta epică, lupta cu buzduganele, cu săbiile, drumul parcurs pe jos, călare, în zbor, care țin „zile și săptămâni”, „ani în șir”. În cântecul eroico-epic tuvin „Aldai Sumber” eroul luptă și merge „cale lungă”, cunoscând „primăvara și vara după rouă și toamna după timpul când plouă” [4, p. 310].

Victor Gațac stabilește unele similitudini, locuri comune și în cântecele eroico-epice ale popoarelor est-romane. Bunăoară, calul voinicului „... fuge cu anul / Și răsuflă cu ceasul” [5, p. 193]. „Așa roibu meu fugea – / Văile se limpezea [2, p. 248]. Urmează lupta epică și durata timpului: „Și la luptă sî lua... / Într-o zi mare di varî, / Di dimineață pîn-în sarî” [2, p. 457]. Scurgerea timpului ca „act cronologic” este redată de poetul anonim în imagini vizuale ce formează constante determinative folclorice.

Eminescu și folclorul – sub acest generic al „Eminescianei – 91” s-au întrunit în incinta Academiei de Științe a Republicii Moldova oaspeți din România (Ion Chițimia, prof. Ion Rotaru, academicianul Antonie Plămădeală) și din Moldova. Poetica eminesciană a fost un punct de reper al conferinței la care s-a oprit Victor Gațac, președintele Consiliului de Folclor al Academiei de Științe din Rusia [6, p. 4].

Spațiul constantelor etno-poetice în concepția autorului îl constituie coordonatele stilistice și narrative ale moștenirii folclorice cuprinse în textul oral, muzical (vocal și instrumental) în prezentarea scenică (în obiceiuri), utilizarea anumitor obiecte ș.a. Prin urmare, folclorul este privit ca fenomen multisubstanțial în istoria culturii și apreciat ca moștenire a unor tradiții. Obiceiurile prin structura și esența lor sunt și etnografice, și artistice, oricare gen, specie, personaj are conotații cu lumea etnică a omului concret. Un număr impunător de locuri comune redau simbolic timpul îndelungat al luptei epice numite de Victor Gațac „cronoacte” („timpul acțiunii”), cercetate în aspect istoric comparativ în creații folclorice ale popoarelor: bureat, evenc, tuvin, iacut, dolgan ș.a.

Folclorul popoarelor din Siberia și Extremul Orient a deschis posibilități de cercetare a fenomenelor culturale comune și particulare în zone mari: turco-mongole, tunguso-mangiuriene, mansiischiene – hacasiene și cele ale eschimoșilor. Constantele etnopoetice multimediale Victor Gațac le ilustrează cu exemple din folclorul obiceiurilor de calendar din Moldova, în special „Plugușorul” – urătura cu întreaga istorie versificată a colacilor; stabilește unele similitudini cu folclorul din Altai și Tibet, deschizând interesante perspective nu numai de cercetare pluridisciplinare și interdisciplinare, dar și de ecologie a folclorului [7].

Lucrările etnologului Victor Gațac sunt înalt apreciate de centrele folcloristice din multe țări. Academicianul Nicolae Corlăteanu, mult stimatul nostru profesor de la Universitatea de Stat din Moldova, scria: „Mă mândresc mult – ca prim îndrumător științific

al fostului meu student la U.S.M. – Victor Gațac, care tinde (și în bună parte a atins) culmile științei folcloristice nu numai din sud-estul european, ci și cele din lumea întreagă. Cărțile pe care le-a publicat fac față celor mai moderne concepții ale folcloristicii mondiale”.

Victor M. Gațac delimitează baladele, cântecele istorice, eposul eroic ca specii aparte [8], argumentează științific necesitatea diferențierii lor, stabilește legătura între cântecele eroico-epice și istoria poporului, arată valoarea deosebită a moștenirii epice pentru contemporaneitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Алтайские народные сказки / Сост. Т. Б. Садалова, Новосибирск, Наука, 2002, с. 25. Ответственный редактор тома член корреспондент РАН В.М. Гацак.
2. *Eposul eroic* / Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de V. Gațac, Chișinău, Știința, 1983.
3. В. М. Гацак, *Эпическое знание: синоптический разбор двух записей* (учитель – ученик) // *Фольклор: проблемы тезауруса*, Москва, Наследие, 1994.
4. В. М. Гацак, *К изучению исторической поэтики славянского эпоса: поэтические топосы длительности*. (К X Международному съезду славистов) // *Известия РАН, Серия литературы и языка*. Том 47, 1988, № 4.
5. В. М. Гацак, *Восточнороманский героический эпос*, Москва, Наука, 1967.
6. *Știința*, 1991, nr. 2 (415), 15 februarie.
7. В. М. Гацак, *Народная культура Сибири*. Материалы VIII научно-практического семинара Сибирского регионального вузовского центра по фольклору, Омск, 1999.
8. Victor Gațac, *Trei specii, și nu una* // *Limba și literatura moldovenească*, 1960, nr. 4.

GRIGORE BOTEZATU
Institutul de Filologie al A.Ș.M.